

УДК 378.147:911

Дудка Інна Геннадіївна

аспірант

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету імені Г. С. Сковороди,

м. Переяслав-Хмельницький

kudrjashka_inna@mail.ru

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ ІЗ ШКОЛЯРАМИ

Анотація. Реформування освіти в Україні визначає принципово нову якість навчання і виховання молодого покоління, здатного до самоосвіти, осмисленого визначення подальшого життєвого шляху, самореалізації. Освітній процес у школі не лише забезпечує засвоєння знань учнів на високому рівні, але й сприяє розвитку їх пізнавальних інтересів, поглибленню та удосконаленню знань, умінь і навичок, здобутих безпосередньо на уроках. Крім того у навчальному курсі відбувається формування основ фізичного, психологічного здоров'я, загартовування в туристсько-краєзнавчій роботі при поєднанні краєзнавчої роботи з туризмом, а також у процесі змагань з орієнтування. У зв'язку з цим особливої уваги набуває підготовка майбутніх учителів географії, здатних уміло поєднуючи різноманітні форми та методи роботи, організувати позакласну діяльність учнів.

Ключові слова: вчитель географії; позакласна робота; підготовка вчителя; зміст позакласної роботи; цикли гуманітарної і соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки.

Постановка проблеми. Реформування освіти в Україні визначає принципово нову якість навчання і виховання молодого покоління, здатного до самоосвіти, осмисленого визначення подальшого життєвого шляху, самореалізації. Національною доктриною розвитку освіти встановлено, що одним з пріоритетних напрямків реформування освіти є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці та професійного розвитку [5]. Водночас, у результаті інтеграції всіх соціальних інститутів у світовий простір і загострення конкурентної боротьби за ринок збуту посилюється необхідність і значимість вирішення завдань вищої освіти.

Освітній процес у школі не лише забезпечує засвоєння знань учнів на високому рівні, але й сприяє розвитку їх пізнавальних інтересів, поглибленню та удосконаленню знань, умінь і навичок, здобутих безпосередньо на уроках. Крім того у навчальному курсі відбувається формування основ фізичного, психологічного здоров'я, загартовування в туристсько-краєзнавчій роботі при поєднанні краєзнавчої

роботи з туризмом, а також у процесі змагань з орієнтування. У зв'язку з цим особливої уваги набуває підготовка майбутніх учителів географії, здатних уміло поєднуючи різноманітні форми та методи роботи, організувати позакласну діяльність учнів.

Відбувається підвищення вимог до професійних та особистісних якостей сучасного вчителя, який, виявляючи інтереси учнів, залучатиме їх до позакласної роботи, використовуючи для цього додаткову літературу та надаючи можливість практично застосувати здобуті знання у своїй діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему професійної підготовки майбутніх учителів до керівництва навчально-виховною позакласною роботою школярів досліджували О. Абдулліна, А. Алексюк, Г. Андреева, Ю. Бабанський, В. Гриньова, М. Євтух, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Пехота, Т. Сущенко, І. Тимченко. Існує ряд навчальних посібників з методики навчання географії, у яких питання позакласної роботи займає чільне місце. Це навчальні посібники й підручники (А. Бібік, А. Даринський, А. Захлебний, Л. Душина, С. Коберник, М. Никонова, Л. Панчешникова, О. Половинкин, Г. Понурова, В. Сиротенко, Е. Чернихова).

Проте, як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги характеризують організацію позакласної діяльності учнів з загальнопедагогічних або загальнодидактичних основ, ці поради є позитивними, але абстрактними, безпредметними. Натомість методисти-географи характеризують організацію позакласної роботи саме з географії, але їх рекомендації побудовані на основі змісту географії радянських часів. Виникає проблема: по-перше, оновлення змісту позакласної діяльності учнів на основі сучасних програм, і по-друге, професійна підготовка майбутніх учителів до позакласної роботи в сучасних умовах.

Однак переважна більшість з них в умовах стрімкого розвитку сучасного суспільства, морально застаріли, оскільки були видані ще у радянський час, тому потребують суттєвого оновлення, удосконалення, структуризації. Тому актуальним наразі є дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів географії до

позакласної роботи, яка повинна зайняти належне місце в науково-методичній літературі з географії.

Метою статті є теоретичне обґрунтування предметної підготовки майбутніх вчителів географії у структурі позакласної роботи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел показав, що визначень поняття «позакласна робота» багато. Згідно енциклопедії освіти «позакласна робота» — складова частина навчально-виховної роботи, організовані і цілеспрямовані заняття групою чи всім педагогічним колективом з групою чи усіма учнями, які провадяться в позаурочний час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і схильностей учнів, а також задоволення їхніх інтересів і забезпечення розумового відпочинку [2, 684].

Кожен учитель ставить власні цілі до проведення позакласної роботи. У методиці викладання географії в школі пропонують загальні цілі, які дають можливість кожному учителю на їх основі розробити власні:

- формування в учнів навичок самостійної творчої діяльності з географії в позаурочні години;
- поглиблення та розширення знань, здобутих безпосередньо на уроках географії та інших природничих наук (у першу чергу біології та фізики);
- розвиток пізнавальних інтересів учнів, розширення їхнього світогляду, підвищення загальної культури;
- виховання любові до рідного краю, своєї Батьківщини, бережливого ставлення до природи, усього навколишнього середовища;
- зацікавлення учнів безпосередньою участю у збереженні, відновленні та примноженні багатств Батьківщини, їх охороні та раціональному використанні;
- закладання основ фізичного та психічного здоров'я, загартовування учнів при поєднанні краєзнавчої роботи з туризмом, змаганнями з орієнтування.

У змісті позакласної роботи виділяють два напрямки: 1) поглиблення основних питань змісту шкільного курсу, що мають освітньо-виховний вплив і викликають значний інтерес учнів; 2) формування умінь і навичок дослідницького характеру під час проведення практичних занять на місцевості та з різноманітними джерелами

інформації, наочними посібниками. Слід зазначити, що в усіх напрямках широко використовується краєзнавчий матеріал, розвиваються уміння самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці.

У позакласній роботі першого напрямку більш поглиблено розглядаються питання теоретичної географії: історії розвитку природи Землі, природа Світового океану; взаємодія природи і людини, проблеми раціонального природокористування, охорона природи; природні комплекси країни і можливості їх раціонального використання; стихійні природні явища і заходи боротьби з ними; проблеми населення; господарська спеціалізація території; основи економіки промисловості та сільського господарства; сучасна політична карта світу; географія населення світу; глобальні проблеми людства; походження географічних назв; історія взаємодії природи і суспільства на різних етапах розвитку суспільства; цікаві географічні питання, а також природу і господарську діяльність людей у рідному краї.

У другому напрямку особлива увага приділяється знайомству з методами географічних досліджень, формуванню умінь працювати з різними джерелами інформації: картами, довідниками, науковою літературою, статистичними збірниками – все це не тільки позитивно впливає на географічну підготовку, але й розвиває мислення, самостійність, творчу активність учнів [1, 10-11].

Реалізація поглибленого підходу до вивчення шкільного курсу географії через різноманітні форми позакласної роботи дозволить розвинути творчі здібності учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, прагнення самостійно здобувати знання, користуватися різними джерелами географічної інформації.

Значення позаурочної роботи зводиться не лише до розширення світогляду учнів та поглибленню знань з предмету, підготовки їх до майбутньої професійної діяльності, але і відіграє важливу роль у становленні таких особистісних якостей, як відповідальність, цілеспрямованість, вміння організувати власну діяльність. Відповідно роль позаурочної роботи у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи безперервно зростає, за рахунок тісного взаємозв'язку теоретичних знань з життям, формування професійних інтересів учнів.

Позакласна робота з географії повинна відповідати певним педагогічним вимогам – мати професійну спрямованість, відображати екологічний та краєзнавчий напрямки, враховувати вікові та індивідуальні особливості інтересів учнів, поєднувати педагогічне керівництво з самостійністю і добровільністю учнів, носити системний характер. Тому майбутні вчителі географії під час навчання оволодівають системою фахових знань, умінь і навичок, спрямованих на ефективну організацію позакласної роботи з учнями.

Історіографічний аналіз наукової літератури зумовлює необхідність звернення до спадщини видатних педагогів щодо підготовки вчителів. Так Я. А. Коменський, розкриваючи цілі, принципи, методи навчання і виховання дітей, великого значення надавав особистості вчителя, його ролі у навчально-виховному процесі школи, стверджував що, якщо вчителі будуть залучати учнів своєю батьківською прихильністю, манерами та словами; якщо вчителі рекомендують науки, до яких вони приступають, з боку їх переваги, привабливості і легкості; якщо вчителі будуть ставитися до учнів з любов'ю, тоді вони легко завоюють їх серце так, що дітям буде приємніше перебувати в школі, ніж удома [4, 164].

Видатний український педагог К.Д. Ушинський у своїх працях висловлює міцне переконання у тому, що однією з найважливіших якостей учителя є знання, але не тільки предмету, що викладається, а й спеціальні педагогічні знання і вміння. Він звертає увагу на те, що «знання і вміння викладати і впливати викладанням на розумовий і моральний розвиток дітей можуть бути прищеплені молодим людям, які й не мають особливих здібностей... вчитель молодших класів повинен не лише вміти викладати, а також мати характер, моральність і переконання, тому що його особа впливає більше на учнів, ніж наука, яку він викладає, вчитель повинен відзначатися енциклопедичними знаннями...» [7].

Узагальнюючи погляди А. С. Макаренка на підготовку вчителя, Н. М. Носовець відмічає, що педагог має володіти майстерністю, тобто знати виховний процес і вміти виховувати, оскільки питання виховання, методику виховання не можна обмежувати питанням викладання, бо виховний процес відбувається не тільки в класі, а на кожному метрі нашої землі. Тому необхідно, щоб педагогіка опанувала

засоби впливу, які були б універсальними і могутніми. Актуальною на сучасному етапі є думка педагога про те, що студентам вузів, де вони навчаються, необхідно давати не тільки освіту, але й виховувати їх [3, 19].

Структура підготовки майбутніх вчителів географії представлена циклами гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, професійної та практичної підготовки.

Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки передбачає вивчення ряду дисциплін: історії України, української та зарубіжної культури, історії науки і техніки, ділової української мови, іноземної мови, філософії, релігієзнавства, географії культури, політології, основ економічної теорії, соціології. У майбутніх учителів географії формуються знання про місце і роль людини в суспільстві, норми соціальної взаємодії, надбання світової і української культури, цілісність і багатомірність світу, сенс людського буття, загальні закони і принципи функціонування ринкової економіки, політичне життя суспільства, особливості ділового мовлення, що дозволяють охоплювати як загальнолюдські цінності так і соціально-економічні процеси у суспільстві, слугуючи методологічною основою підготовки до позакласної роботи.

Вивчення дисциплін природничо-наукового циклу, а саме: фізики з основами геофізики, основ промислового, сільськогосподарського виробництва та транспорту, географії світового господарства, загального землезнавства, геології з основами палеонтології, основ наукових досліджень, фізичної географії материків і океанів, основ екології та біосферології, основ ландшафтознавства, географії населення, рекреаційної географії, біогеографії забезпечує фундамент теоретичної підготовки до організації позакласної роботи.

Такі дисципліни як педагогіка, психологія, методика викладання географії, навчально-польові практики дають можливість майбутньому вчителю географії поєднувати навчання з практичною діяльністю, підвищувати педагогічну культуру, дозволяють зрозуміти сутність позакласної роботи на системному рівні та уміло використовувати отриману інформацію для досягнення науково-теоретичних і методичних цілей, що закладені у позакласній роботі.

Учитель географії під час проведення позакласної роботи, ставить за мету навчання, виховання, залучаючи учнів до роботи географічного гуртка, відвідування краєзнавчих музеїв, участі у географічних конференціях, олімпіадах, конкурсах, екскурсіях. Усе це вимагає від навчального процесу педагогічного університету організації фундаментальної, психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної, практичної і соціально-гуманітарної підготовки майбутніх вчителів.

Розроблений відповідно до державних стандартів навчальний план підготовки майбутніх вчителів географії освітнього кваліфікаційного рівня бакалавр визначає ряд дисциплін, що забезпечують формування у студентів системи знань, умінь і навичок, необхідних для позакласної роботи, а саме педагогіка, педагогічна майстерність і методика виховної роботи – 234 год., методика викладання географії – 216 год., польова практика – 240 год.

Оскільки позакласна робота є невід'ємною частиною викладання шкільних курсів, підготовка майбутнього вчителя географії до організації позакласної діяльності учнів є необхідною складовою професійної компетентності педагога. Процес підготовки майбутніх вчителів географії до організації позакласної роботи є складним, тому передбачає вивчення комплексу навчальних дисциплін педагогічного вузу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, враховуючи етапи педагогічної підготовки майбутніх вчителів географії до організації позакласної роботи, необхідно під час навчального процесу забезпечувати вирішення як теоретичних так і практичних питань, що стосуються позакласної роботи.

Відповідні знання майбутні учителі географії повинні отримувати в ході аудиторних занять з педагогіки, методики викладання географії та під час педагогічних і польових практик, що сприятиме готовності майбутніх вчителів географії до організації позакласної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах I – III ступенів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова І. І. Внеурочная работа по географии / И. И. Барінова – М. : Просвещение, 1988. – 157 с.
2. Енциклопедія освіти [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. К. Д. Ушинський і А. С. Макаренко про підготовку вчителя / Н. М. Носовець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки / - Чернігів : 2010. - Вип. 79. - С. 18-20.
4. Коменський Я. А. Велика дидактика : [від. ред. Ш. А. Хасбулатов] – Смоленск : НКМП РСФСР, 1939. – 320 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти:[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
6. Позакласна робота з географії. Сценарії заходів, робота з обдарованими дітьми : [уклад. В. М. Андрєєва] – Харків : Основа, 2006. – 240 с.
7. Ушинський К.Д. Зібрання творів: У 11 т. – К., 1950. – Т. 5.

Рецензент

Розсоха А. П. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2014

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ К ВНЕКЛАССНОЙ РАБОТЕ СО ШКОЛЬНИКАМИ

Дудка Інна Геннадьевна

аспірант

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
г. Переяслав-Хмельницький

kudrjashka_inna@mail.ru

Аннотация. Реформирование образования в Украине определяет принципиально новое качество обучения и воспитания молодого поколения, способного к самообразованию, осмысленного определения дальнейшего жизненного пути, самореализации. Образовательный процесс в школе не только обеспечивает усвоение знаний учащихся на высоком уровне, но и способствует развитию их познавательных интересов, углублению и совершенствованию знаний, умений и навыков, полученных непосредственно на уроках. Кроме того, в учебном курсе происходит формирование основ физического, психологического здоровья, закаливание в туристско-краеведческой работе при сочетании краеведческой работы с туризмом, а также в процессе соревнований по ориентированию. В связи с этим особое внимание приобретает подготовка будущих учителей географии, способных умело сочетая различные формы и методы работы, организовать внеклассную деятельность учащихся.

Ключевые слова: учитель географии; внеклассная работа; подготовка учителя; содержание внеклассной работы; циклы гуманитарной и социально-экономической, естественнонаучной, профессиональной и практической подготовки.

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF GEOGRAPHY TO EXTRA-CURRICULAR WORK WITH STUDENTS

Inna H. Dudka

postgraduate

Pereyaslav-Khmelnyskyi State Pedagogical University named after H. S. Skovoroda

Pereyaslav-Khmelnyskyi

kudrjashka_inna@mail.ru

Abstract. Educational reform in Ukraine defines a fundamentally new quality of training and education of the young generation, capable of self-education, meaningful identification of future life path, self-realization. The educational process in the school not only provides students for learning at a high level, but also promotes the development of cognitive interests, strengthening and improving the knowledge and skills acquired at the lessons. In addition within the frames of the training course the basics of physical and psychological health, hardening in tourist and regional work in conjunction of regional work and tourism as well as in the orientation contests, are formed. In this regard, special attention is paid to training of future teachers of geography, who can skillfully combine various forms and methods of work, to organize extra-curricular work of the students.

Keywords: geography teacher; class work; teacher training; content extra-curricular activities; cycles of humanitarian and socio-economic, natural sciences, professional and practical training

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Barinova I. I. Outdoor activities in geography / I. I. Barinova - M.: Education, 1988. - 157 p. (in Russian)
2. Education Encyclopedia (Editor in Chief V.H. Kremen). – K.: Urincom Inter, 2008. – p.1040 (in Ukrainian)
3. K. D. Ushynskyi i A. S. Makarenko about preparation of teachers / N. M. Nosovets // Journal of Chernihiv State Pedagogical University. Avg.: Pedagogical Sciences / - Chernigov: 2010. - Vol. 79. - P. 18-20. (in Ukrainian)
4. Komens'kij Ja. A. Great didactics: [from. eds. Sh. A. Hasbulatov] - Smolensk: NKMP RSFSR, 1939. - 320 p. (in Russian)
5. National Doctrine of Education Development [electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>(in Ukrainian)
6. Outdoor activities in geography. Scripts of events, work with gifted children: [way. V. M. Andrieieva] - Kharkiv: Osnova, 2006. - 240 p. (in Ukrainian)
7. Ushynskyi K.D. Collected Works: v. 11 - K., 1950. - Vol 5. (in Ukrainian)